

ตัวแบบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้*

THE MODEL FOR LOCAL WISDOM INNOVATION MANAGEMENT TO DRIVE THE GRASSROOTS ECONOMY IN THE THREE SOUTHERN BORDER PROVINCES

ณรรช หลักชัยกุล*, กัญยปริญ ทองสามสี, รัชชิดา สังขดวง

Nat Luxchaikul*, Kanyaprin Tongsamsi, Ranchida Sangkhuang

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปัตตานี ประเทศไทย

Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus, Pattani, Thailand

*Corresponding author E-mail: nat.l@psu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ความสามารถในการประกอบการและศักยภาพการบริหารนวัตกรรม 2) วิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ความสามารถในการประกอบการและศักยภาพการบริหารนวัตกรรม 3) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ความสามารถในการประกอบการและศักยภาพการบริหารนวัตกรรม และ 4) เสนอตัวแบบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชน เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามชนิดปลายปิดและแบบประเมินร่างตัวแบบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาผ่านการทดสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ เท่ากับ 0.90 ประชากร ได้แก่ ตัวแทนคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามประเภทกิจการและมีที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ สุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ จำนวน 283 ชุด วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบสมมติฐานทางสถิติ ด้วยค่า t-test ค่า F-test แบบ One-way ANOVA และ Pearson Correlation ขั้นตอนการยกร่างและพัฒนาตัวแบบการบริหารนวัตกรรมจากการสนทนากลุ่ม เลือกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง ได้แก่ ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 10 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมและศักยภาพการบริหารนวัตกรรมอยู่ในระดับมาก แต่ความสามารถในการประกอบการอยู่ในระดับปานกลาง 2) ปัจจัยส่วนบุคคลในภาพรวมไม่ส่งผลต่อการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญา 3) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมมีความสัมพันธ์ทางบวกขนาดเล็กกับความความสามารถในการประกอบการและความสัมพันธ์ทางบวกขนาดปานกลางกับศักยภาพการบริหารนวัตกรรม และ 4) ตัวแบบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาประกอบด้วยสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกที่มีความเหมาะสมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากในชุมชน

คำสำคัญ: ตัวแบบการบริหารนวัตกรรม, ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม, ความสามารถในการประกอบการ, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, เศรษฐกิจฐานราก

Abstract

This research aims to: 1) Study the levels of innovation leadership, entrepreneurial capability, and innovation management potential; 2) Analyze personal factors influencing

innovation leadership, entrepreneurial capability, and innovation management potential; 3) Examine the relationship between innovation leadership, entrepreneurial capability, and innovation management potential; and 4) Propose an innovation management model based on local wisdom to drive the grassroots economy of community enterprises in the three southern border provinces. This research utilizes a mixed-method approach, employing tools such as closed-ended questionnaires and the draft evaluation form for the model of innovation management based on local wisdom. Content validity was verified by experts, yielding an index score of 0.90. The study population consists of representatives from community enterprise committees, with a sample size of 283, stratified by business type and location. Data analysis included basic statistics such as frequency, percentage, mean, and standard deviation, along with hypothesis testing using t-tests, F-tests (one-way ANOVA), and Pearson correlation. The innovation management model was drafted and refined through focus group discussions with a purposive sample of 10 key stakeholders, including community enterprise leaders. The study results indicate that: 1) Innovation leadership and innovation management potential are at high levels, though entrepreneurial capability is moderate; 2) Overall, personal factors do not significantly affect innovation management based on local wisdom; 3) There is a slight positive relationship with entrepreneurial capability and a moderate positive relationship with innovation management potential; and 4) The final innovation management model, which incorporates internal and external environmental factors, is suitable for driving grassroots economic development within communities.

Keywords: Innovation Management Model, Innovation Leadership, Entrepreneurial Capability, Local Wisdom, Grassroots Economy

บทนำ

จากนโยบายระยะกลาง-ยาวของนางสาวแพทองธาร ชินวัตร นายกรัฐมนตรี มุ่งส่งเสริมภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมสร้างสรรค์เพื่อเสริมภูมิพลังวัฒนธรรม (Soft Power) ของประเทศ เช่น อาหาร ผ้าไทย ศิลปะการแสดงดนตรีไทย และสุราชุมชน โดยยกระดับสินค้า OTOP ให้ตอบสนองตลาดโลก เป็นการพัฒนาภาคการผลิตและบริการเพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขันและช่วยเหลือผู้ประกอบการ SMEs ที่ประสบปัญหาสภาพคล่องและหนี้เสียจากภาวะเศรษฐกิจซบเซา (มติชนออนไลน์, 2567) ทั้งนี้ รัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและการพึ่งพาตนเองของชุมชน ผ่านการพัฒนาทักษะและขยายเครือข่ายชุมชน รวมถึงการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขันในโลกยุคใหม่ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) พร้อมคงคุณค่าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2550)

การสนับสนุนเศรษฐกิจฐานรากวัฒนธรรม (Cultural-based Economy) มุ่งเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากโดยสนับสนุนการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถผลิตสินค้าหรือบริการ และเกิดรายได้ (ธนาคารกรุงเทพ, 2562) การนำนวัตกรรมเข้ามาใช้ในวิสาหกิจชุมชนจะช่วยพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานและศักยภาพการแข่งขัน (Clark, P.A. & Staunton, N., 2005) ซึ่ง Coad, A. & Rao, R. ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวัตกรรมและการเติบโตของยอดขาย พบว่า นวัตกรรมเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว สร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ และเพิ่มยอดขาย (Coad, A. & Rao, R., 2008) ส่วน Becheikh, N. et al. กล่าวว่า นวัตกรรมทางเทคโนโลยีที่เหมาะสมโดยมีการนำความคิดใหม่ ๆ มาใช้ในการปฏิบัติงาน เป็นปัจจัยสำคัญใน

การแข่งขันและเข้าสู่การตลาดใหม่ ๆ ซึ่งไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ในการทำธุรกิจ (Becheikh, N. et al., 2006) สิ่งเหล่านี้ช่วยสร้างความแตกต่างและเพิ่มความพึงพอใจให้กับผู้บริโภค ทำให้เกิดข้อได้เปรียบในการแข่งขันทางการค้า (สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ และคณะ, 2553)

วิสาหกิจชุมชนเริ่มต้นจากการเรียนรู้ การคิดแล้วจึงลงมือปฏิบัติ (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ, 2548) จึงเป็นทางเลือกสำคัญในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและประเทศ ด้วยการใช้หลักเศรษฐศาสตร์ชุมชนและเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ผ่านการรวมตัวของภาคประชาชนเพื่อร่วมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการพึ่งพาตนเองและการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อตอบสนองต่อการเติบโตอย่างยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและนโยบายต่างประเทศ, 2563) อย่างไรก็ตาม ยังมีช่องว่างในความเข้าใจเกี่ยวกับนวัตกรรมของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องมีการถ่ายทอดความรู้ด้านนวัตกรรมที่ชัดเจนเพื่อความสำเร็จของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน (Small Business Service, 2001)

แม้ว่าวิสาหกิจชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จะได้รับการสนับสนุนจากทั้งหน่วยงานภายในและภายนอกในการพัฒนากลุ่มอาชีพและเทคโนโลยีการผลิต ช่วยให้ชุมชนเข้มแข็งและประสบความสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือและความรักภายในชุมชน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2550) แต่ยังเผชิญอุปสรรคสำคัญในด้านทรัพยากรมนุษย์ ความรู้ การตลาด กฎระเบียบและการสนับสนุนอื่น ๆ (วิชรา ไผ่เจริญมงคล และจิราพร เชียงชนะนา, 2565) และแนวทางการพัฒนาที่ใช้เศรษฐกิจพอเพียงกลับไม่สอดคล้องกับสภาพชีวิตของชาวบ้าน ทำให้โครงการหลายโครงการกลายเป็นเพียงการแสดงผลงานของหน่วยงาน รวมทั้งห่างไกลจากสภาพชีวิตจริงของชาวบ้านที่ไม่สัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับการผลิตเชิงพาณิชย์และระบบตลาด (ชลิตา บัณฑุวงศ์ และอนุสรณ์ อุณโณ, 2557) โดยไม่ได้ผลในการกระจายรายได้และการแก้ปัญหาความยากจน ซึ่งผลประโยชน์มักตกอยู่กับนายทุนและผู้มีอิทธิพลมากกว่าชาวบ้าน (ศรีสมภาพ จิตรกริรมย์ศรี และคณะ, 2555)

ทั้งนี้ ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบในหลายด้าน อาทิ ผู้นำ ทรัพยากรในพื้นที่ วัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมส่งเสริมจากภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้วิสาหกิจชุมชนสามารถดำรงอยู่และรักษาอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้อย่างเหมาะสม (วนภัทร์ แสงแก้ว, 2564) ซึ่งภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมมีความสำคัญต่อการบริหารงานของบุคลากรในองค์กรคือ ช่วยกระตุ้นให้บุคคลเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการปฏิบัติงาน (กุลชลี จงเจริญ, 2561) จากที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาองค์ประกอบการบริหารนวัตกรรมสู่การยกระดับเพื่อเสนอตัวแบบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งผลการศึกษานี้จะได้ตัวแบบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากที่เหมาะสมสำหรับการนำไปปรับใช้ของวิสาหกิจชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ความสามารถในการประกอบการและศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของวิสาหกิจชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ความสามารถในการประกอบการและศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของวิสาหกิจชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
3. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมกับความสามารถในการประกอบการและศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของวิสาหกิจชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
4. เพื่อเสนอตัวแบบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณด้วยการวิเคราะห์ทางสถิติพื้นฐาน และทดสอบสมมติฐานทางสถิติกับองค์ประกอบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ความสามารถในการประกอบการและศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาของวิสาหกิจชุมชน สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ ยกร่างและพัฒนาตัวแบบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของวิสาหกิจชุมชน ผ่านการสนทนากลุ่ม

การวิจัยเชิงปริมาณ

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร ได้แก่ ตัวแทนคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตสินค้าและบริการที่ได้รับการจดทะเบียนกับกรมส่งเสริมการเกษตรในปี พ.ศ. 2563 (ระบบสารสนเทศวิสาหกิจชุมชน กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร, 2564) จำนวนทั้งสิ้น 2,104 กลุ่ม กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามประเภทกิจการและมีที่ตั้งอยู่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ ปัตตานี 930 กลุ่ม ยะลา 516 กลุ่ม และนราธิวาส 659 กลุ่ม ได้ขนาดตัวอย่างทั้งสิ้น 340 กลุ่ม (Yamane, T., 1967); (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2557) ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified sampling) เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 ที่ย่ำแย่ที่สุด สามารถเก็บรวบรวมแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างได้ จำนวน 283 ชุด คิดเป็นร้อยละ 83.24

2. เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้แบบสอบถามชนิดปลายปิดในการสำรวจแบบภาคตัดขวาง โดยนำแนวคิดภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม เศรษฐกิจชุมชนและการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญามาเป็นกรอบการสร้างเครื่องมือ ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา (Content Validity) จากผู้ทรงคุณวุฒิ มีค่าเท่ากับ 0.81 นำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายจริง จำนวน 30 ชุด เพื่อหาความเชื่อมั่น (Reliability) ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาช (Cronbach's Alpha) มีค่าเท่ากับ 0.90 และตรวจสอบความสมบูรณ์ของคำตอบทันทีหลังการเก็บรวบรวมข้อมูล

3. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ ความถี่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการทดสอบสมมติฐานทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ .05 และ .01 ด้วยค่า t-test แบบ Independent ค่า F-test แบบ One-way ANOVA และ Pearson Correlation

การวิจัยเชิงคุณภาพ

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 10 คน ใช้การเลือกแบบเจาะจงกับวิสาหกิจชุมชนดีเด่นประจำจังหวัด ในระหว่างปี พ.ศ. 2563 - 2565 จำนวน 6 คน และผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่นและตัวแทนสำนักส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน จำนวน 4 คน

2. เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้แบบประเมินความถูกต้องและความเหมาะสมของร่างเพื่อพัฒนาตัวแบบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านการสนทนากลุ่มของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์เชื่อมโยงองค์ประกอบการบริหารนวัตกรรมสู่การยกร่างเพื่อพัฒนาตัวแบบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ กำหนดเกณฑ์การประเมินความถูกต้องและความเหมาะสมของตัวแบบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญา ได้แก่ ความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ การนำไปปรับใช้ได้จริง ความคุ้มค่า ความยั่งยืนและการยอมรับจากผู้เกี่ยวข้อง โดยวิเคราะห์ทั้งคุณภาพและปริมาณ จากนั้นตรวจสอบความถูกต้องตามหลักวิชาการและทฤษฎี สะท้อนบริบทวิสาหกิจชุมชนและการใช้ภูมิปัญญาอย่างครบถ้วน พร้อมปรับปรุงตัวแบบตามข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อให้ตอบโจทย์ชุมชนมากยิ่งขึ้นและสุดท้ายยืนยันความถูกต้องและความเหมาะสมของตัวแบบเพื่อการปรับใช้ในระยะยาว

ผลการวิจัย

1. บริบทของวิสาหกิจชุมชนและปัจจัยส่วนบุคคล

1.1 กลุ่มตัวอย่างของวิสาหกิจชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกตามการผลิตสินค้าและบริการ จำนวน 283 กลุ่ม พบว่า ส่วนใหญ่เป็นวิสาหกิจชุมชนประเภทการแปรรูปและผลิตภัณฑ์อาหาร จำนวน 80 กลุ่ม ร้อยละ 28.27 รองลงมาผลิตพืชและปศุสัตว์ จำนวนใกล้เคียงกัน 41 และ 40 กลุ่ม ร้อยละ 14.49 และ 14.13 ตามลำดับ

ระยะเวลาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนจนถึงปัจจุบัน พบว่า ส่วนใหญ่มีระยะเวลาดำเนินงานระหว่าง 11-13 ปี จำนวน 104 กลุ่ม ร้อยละ 36.7 รองลงมามีระยะเวลาระหว่าง 8 - 10 ปี จำนวน 82 กลุ่ม ร้อยละ 28.9 ตามลำดับ สาเหตุของการก่อตั้งวิสาหกิจชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่เกิดจากกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน และการชักชวนของผู้นำชุมชน มีจำนวนใกล้เคียงกัน 182 และ 179 กลุ่ม ร้อยละ 64.3 และ 63.3 ตามลำดับ ที่มาของทุนมาจากการระดมทุนของสมาชิกและจากภายนอก พบว่า ทุนที่ได้มาจากการระดมทุนของสมาชิกภายในกลุ่ม มีอยู่ระหว่างร้อยละ 50 - 90 ของเงินทุนทั้งหมด โดยส่วนใหญ่เป็นเงินลงทุนร้อยละ 75 สำหรับทุนที่ได้มาจากภายนอก มีอยู่ระหว่างร้อยละ 0 - 50 ของเงินทุนทั้งหมด ซึ่งน้อยกว่าเงินลงทุนของสมาชิกภายในกลุ่ม

1.2 ปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ส่วนใหญ่เป็นตัวแทนคณะกรรมการมากกว่าเป็นประธานหรือรองประธาน มีจำนวน 150 และ 133 คน ร้อยละ 54.1 และ 45.9 ตามลำดับ เป็นเพศหญิงมากกว่าชาย มีจำนวน 153 คน และ 130 คน ร้อยละ 54.1 และ 45.9 ตามลำดับ มีอายุระหว่าง 51 - 60 ปี มีจำนวนใกล้เคียงกับอายุระหว่าง 41 - 50 ปี มีจำนวน 67 และ 65 คน ร้อยละ 23.7 และ 23.0 ตามลำดับ นับถือศาสนาอิสลามมากกว่าพุทธ จำนวน 226 และ 57 คน ร้อยละ 79.9 และ 20.1 ตามลำดับ จบการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษามากที่สุด มีจำนวน 112 คน ร้อยละ 39.6 รองลงมาจบชั้นปวช./ปวส. จำนวน 92 คน ร้อยละ 32.5 และมีระยะเวลาหรือประสบการณ์บริหารมากที่สุดอยู่ระหว่าง 3 - 4 ปี และ 5 - 7 ปี มีจำนวนใกล้เคียงกัน จำนวน 75 และ 73 คน ร้อยละ 26.5 และ 25.8 ตามลำดับ

2. ระดับภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ความสามารถในการประกอบการและศักยภาพการบริหารนวัตกรรม

ตารางที่ 1 องค์ประกอบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของวิสาหกิจชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

องค์ประกอบการบริหารนวัตกรรม	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม	3.65	0.56	มาก
ความสามารถในการประกอบการ	3.31	0.11	ปานกลาง
ศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญา	3.57	0.12	มาก
รวม	3.51	0.19	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ภาพรวมองค์ประกอบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของวิสาหกิจชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยรวม = 3.51, S.D. = 0.19) มีระดับภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม (ค่าเฉลี่ย = 3.65, S.D. = 0.56) และศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญา (ค่าเฉลี่ย = 3.57, S.D. = 0.12) อยู่ในระดับมาก สำหรับความสามารถในการประกอบการอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 3.31, S.D. = 0.11)

3. ปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ความสามารถในการประกอบการและศักยภาพการบริหารนวัตกรรม

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลที่มีค่าเฉลี่ยสองกลุ่ม จำแนกตามองค์ประกอบการบริหารนวัตกรรมการจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ประเด็นการเปรียบเทียบ	ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม				ความสามารถในการประกอบการ				ศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญา				รวม			
	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
- ตำแหน่ง																
ประธานหรือรอง	3.66	.55			3.33	.11			3.58	.13			3.53	.20		
คณะกรรมการ	3.64	.56	.33	.75	3.30	.11	2.47	.01*	3.55	.10	1.97	.05*	3.50	.19	1.17	.24
- เพศ																
ชาย	3.67	.55	.40	.69	3.33	.11	2.65	.01*	3.58	.13	2.27	.02*	3.53	.20	1.34	.18
หญิง	3.64	.56			3.30	.11			3.55	.10			3.50	.19		
- ศาสนา																
พุทธ	3.64	.45			3.32	.11			3.54	.11			3.50	.16		
มุสลิม	3.66	.58	-.22	.82	3.31	.11	.15	.88	3.57	.12	-2.1	.04*	3.51	.20	-.60	.55

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 2 พบว่า

3.1 ตำแหน่งที่ต่างกัน มีภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 (ค่าเฉลี่ย = 3.66, S.D. = 0.55; ค่าเฉลี่ย = 3.64, S.D. = 0.56) แต่มีความสามารถในการประกอบการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 นั่นคือ ความสามารถในการประกอบการของประธานหรือรองประธานมีมากกว่าคณะกรรมการเล็กน้อย (ค่าเฉลี่ย = 3.33, S.D. = 0.11; ค่าเฉลี่ย = 3.30, S.D. = 0.11) และมีศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 นั่นคือ ศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาของประธานหรือรองประธานมีมากกว่าคณะกรรมการเล็กน้อย (ค่าเฉลี่ย = 3.58, S.D. = 0.13; ค่าเฉลี่ย = 3.55, S.D. = 0.10) สรุป คือ ตำแหน่งที่ต่างกัน มีการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 (ค่าเฉลี่ย = 3.53, S.D. = 0.20; ค่าเฉลี่ย = 3.50, S.D. = 0.19)

3.2 ชายและหญิง มีภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 (ค่าเฉลี่ย = 3.67, S.D. = 0.33; ค่าเฉลี่ย = 3.64, S.D. = 0.30) มีความสามารถในการประกอบการและศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 (ค่าเฉลี่ย = 3.33, S.D. = 0.11; ค่าเฉลี่ย = 3.30, S.D. = 0.11) และ (ค่าเฉลี่ย = 3.58, S.D. = 0.13; ค่าเฉลี่ย = 3.55, S.D. = 0.10) สรุป คือ เพศที่ต่างกัน มีการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 (ค่าเฉลี่ย = 3.53, S.D. = 0.20; ค่าเฉลี่ย = 3.50, S.D. = 0.19)

3.3 ผู้นับถือศาสนาพุทธและอิสลาม มีภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมและความสามารถในการประกอบการไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 (ค่าเฉลี่ย = 3.64, S.D. = 0.45; ค่าเฉลี่ย = 3.66, S.D. = 0.58) และ (ค่าเฉลี่ย = 3.32, S.D. = 0.11; ค่าเฉลี่ย = 3.31, S.D. = .11) แต่มีศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 (ค่าเฉลี่ย = 3.54, S.D. = 0.11; ค่าเฉลี่ย = 3.57, S.D. = 0.12) สรุป คือ การนับถือศาสนาที่ต่างกัน มีการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 (ค่าเฉลี่ย = 3.50, S.D. = 0.16; ค่าเฉลี่ย = 3.51, S.D. = 0.20)

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบความแปรปรวนระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลที่มีค่าเฉลี่ยมากกว่าสองกลุ่ม จำแนกตามองค์ประกอบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ระยะเวลาการดำเนินงาน	แหล่งของความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.	ผลทดสอบ
ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม	ระหว่างกลุ่ม	.17	2	.08	.26	.77	ไม่แตกต่างกัน
	ภายในกลุ่ม	86.91	277	.31			
	รวม	87.08	279				
ความสามารถการประกอบการ	ระหว่างกลุ่ม	.08	2	.04	3.62	.03*	แตกต่างกัน
	ภายในกลุ่ม	3.14	277	.01			
	รวม	3.22	279				
ศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญา	ระหว่างกลุ่ม	.04	2	.20	1.48	.23	ไม่แตกต่างกัน
	ภายในกลุ่ม	3.65	277	.01			
	รวม	3.69	279				
รวม	ระหว่างกลุ่ม	.01	2	.01	.15	.86	ไม่แตกต่างกัน
	ภายในกลุ่ม	10.38	277	.04			
	รวม	10.39	279				
อายุของผู้บริหาร	แหล่งของความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.	ผลทดสอบ
ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม	ระหว่างกลุ่ม	1.12	4	.28	.90	.46	ไม่แตกต่างกัน
	ภายในกลุ่ม	86.1	278	.31			
	รวม	87.2	282				
ความสามารถการประกอบการ	ระหว่างกลุ่ม	.05	4	.01	1.18	.32	ไม่แตกต่างกัน
	ภายในกลุ่ม	3.21	278	.01			
	รวม	3.26	282				
ศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญา	ระหว่างกลุ่ม	.09	4	.02	1.65	.16	ไม่แตกต่างกัน
	ภายในกลุ่ม	3.64	278	.01			
	รวม	3.73	282				
รวม	ระหว่างกลุ่ม	.19	4	.05	1.31	.27	ไม่แตกต่างกัน
	ภายในกลุ่ม	10.20	278	.04			
	รวม	10.39	282				
ระดับการศึกษา	แหล่งของความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.	ผลทดสอบ
ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม	ระหว่างกลุ่ม	.54	2	.27	.86	.42	ไม่แตกต่างกัน
	ภายในกลุ่ม	86.66	280	.31			
	รวม	87.20	282				
ความสามารถการประกอบการ	ระหว่างกลุ่ม	.005	2	.003	.23	.80	ไม่แตกต่างกัน
	ภายในกลุ่ม	3.26	280	.012			
	รวม	3.26	282				
ศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญา	ระหว่างกลุ่ม	.029	2	.015	1.11	.33	ไม่แตกต่างกัน
	ภายในกลุ่ม	3.70	280	.013			
	รวม	3.73	282				
รวม	ระหว่างกลุ่ม	.085	2	.043	1.16	.32	ไม่แตกต่างกัน
	ภายในกลุ่ม	10.31	280	.037			
	รวม	10.39	282				
ประสบการณ์บริหาร	แหล่งของความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.	ผลทดสอบ
ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม	ระหว่างกลุ่ม	.43	2	.214	.69	.50	ไม่แตกต่างกัน
	ภายในกลุ่ม	86.77	280	.310			
	รวม	87.20	282				
ความสามารถการประกอบการ	ระหว่างกลุ่ม	.036	2	.018	1.55	.215	ไม่แตกต่างกัน
	ภายในกลุ่ม	3.23	280	.012			
	รวม	3.26	282				

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบความแปรปรวนระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลที่มีค่าเฉลี่ยมากกว่าสองกลุ่ม จำแนกตามองค์ประกอบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ต่อ)

ประสบการณ์บริหาร	แหล่งของความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.	ผลทดสอบ
ศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญา	ระหว่างกลุ่ม	.05	2	.025	1.89	.152	ไม่แตกต่างกัน
	ภายในกลุ่ม	3.68	280	.013			
	รวม	3.73	282				
รวม	ระหว่างกลุ่ม	.113	2	.057	1.54	.216	ไม่แตกต่างกัน
	ภายในกลุ่ม	10.28	280	.037			
	รวม	10.39	282				

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 3 พบว่า ระยะเวลาการดำเนินงานต่างกัน (แบ่งเป็น 3 กลุ่ม จำแนกเป็น 5 - 10 ปี, 11 - 16 ปี และมากกว่า 17 ปี) มีการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่แตกต่างกัน ($F = .15$, $Sig. = .86$) หากพิจารณารายด้าน พบว่า ระยะเวลาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 ($F = .26$, $Sig. = .77$) ระยะเวลาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนส่งผลต่อความสามารถการประกอบการแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 นั่นคือ ระยะเวลาการดำเนินงาน อายุ 5 - 10 ปี มีความสามารถการประกอบการน้อยกว่าอายุ 11 - 16 ปีเล็กน้อย (ค่าเฉลี่ย = 3.62, $S.D. = 0.55$; ค่าเฉลี่ย = 3.68, $S.D. = 0.56$) จากการเปรียบเทียบรายคู่เพื่อหาค่าเฉลี่ยอย่างน้อย 1 กลุ่มที่แตกต่างจากค่าเฉลี่ยของกลุ่มอื่น ๆ พบว่า ระยะเวลาการดำเนินงาน 5 - 10 ปี มีความสามารถการประกอบการน้อยกว่า 11 - 16 ปีเล็กน้อย ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 ($F = 3.62$, $Sig. = .028$) และระยะเวลาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนส่งผลต่อศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญา มีความแปรปรวนของประชากรทั้ง 3 กลุ่ม ไม่เท่ากัน จึงไม่สามารถหาความแตกต่างของศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาต่อได้ ($Levene = 5.85$ และมีค่า $Sig. = .003$)

อายุของผู้บริหารต่างกัน (แบ่งเป็น 5 กลุ่ม คือ 20 - 30 ปี, 31 - 40 ปี, 41 - 50 ปี, 51 - 60 ปี และมากกว่า 60 ปี) มีการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่แตกต่างกัน ($F = 1.31$, $Sig. = .27$) หากพิจารณารายด้าน พบว่า อายุของผู้บริหารส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ความสามารถการประกอบการและศักยภาพการบริหารจากนวัตกรรมภูมิปัญญาไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 ($F = .90$, $Sig. = .46$; $F = 1.18$, $Sig. = .32$; $F = 1.65$, $Sig. = .16$)

ระดับการศึกษาต่างกัน (แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ มัธยมศึกษา, ปวช./ปวส.และปริญญาตรี) มีการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่แตกต่างกัน ($F = 1.16$, $Sig. = .32$) หากพิจารณารายด้าน พบว่า ระดับการศึกษาส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ความสามารถการประกอบการและศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 ($F = .86$, $Sig. = .42$; $F = .23$, $Sig. = .80$; $F = 1.11$, $Sig. = .33$)

ระยะเวลาหรือประสบการณ์บริหารต่างกัน (แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ 3 - 7 ปี, 8 - 13 ปี, 14 - 18 ปี) มีการบริหารนวัตกรรมไม่แตกต่างกัน ($F = 1.54$, $Sig. = .216$) หากพิจารณารายด้าน พบว่า ระยะเวลาหรือประสบการณ์บริหารส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ความสามารถการประกอบการและศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 ($F = .69$, $Sig. = .50$; $F = 1.55$, $Sig. = .215$; $F = 1.89$, $Sig. = .152$)

4. ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมกับความสามารถการประกอบการและศักยภาพการบริหารนวัตกรรม

ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมกับความสามารถการประกอบการและศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของวิสาหกิจชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ความสามารถการประกอบการ		
ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม	ค่าสหสัมพันธ์	+0.24**
	P	.000
	ระดับความสัมพันธ์	มีความสัมพันธ์ทางบวกขนาดน้อยหรือต่ำ
ศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญา		
	ค่าสหสัมพันธ์	+0.67**
	P	.000
	ระดับความสัมพันธ์	มีความสัมพันธ์ทางบวกขนาดปานกลาง

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 4 พบว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมมีความสัมพันธ์ทางบวกขนาดน้อยหรือต่ำกับความสามารถการประกอบการและมีความสัมพันธ์ทางบวกขนาดปานกลางกับศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาด้วยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.24 และ 0.67 ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติระดับ .01 ตามลำดับ สรุปว่า หากผู้บริหารวิสาหกิจชุมชนมีระดับภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่สูงขึ้นก็จะส่งผลให้มีความสามารถในการประกอบการที่สูงขึ้นและในทางกลับกัน แต่มีขนาดน้อยหรือต่ำและจะส่งผลให้ระดับศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาที่สูงขึ้นและในทางกลับกัน แต่มีขนาดปานกลาง

5. ตัวแบบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบหลักสำหรับการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบด้วยสภาพแวดล้อมภายใน ได้แก่ ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ความสามารถในการประกอบการและศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญา ซึ่งควรเสริมด้วยสภาพแวดล้อมภายนอก ได้แก่ ตลาดและการจัดการความรู้ การประยุกต์เทคโนโลยีและการสนับสนุนจากภาครัฐและการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมช่วยขับเคลื่อนนวัตกรรมให้ยั่งยืนและสอดคล้องกับตลาด ส่วนการสนับสนุนจากภาครัฐและชุมชนสร้างการยอมรับและเพิ่มโอกาสธุรกิจใหม่ ขณะที่การใช้เทคโนโลยีช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความสามารถในการแข่งขัน จากการประเมินความถูกต้องและความเหมาะสมของตัวแบบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า มีความเหมาะสมในระดับดีและมีความถูกต้อง จึงเหมาะสมสำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ประสงค์จะนำตัวแบบนี้ไปปรับใช้

อภิปรายผล

1. ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมและศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาอยู่ในระดับมาก แต่ความสามารถการประกอบการอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับงานวิจัยของ จักรพงษ์ นวลชื่น พบว่า ความเป็นผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว เนื่องจากผู้นำมีบทบาทหน้าที่ในการริเริ่มการเสนอแนวทางเลือกและดำเนินการ ตั้งแต่ขั้นการวางแผน กำหนดนโยบายต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบในการดำเนินกิจกรรมการผลิตในครัวเรือน จนกระทั่งการจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน ไปถึงการขยายการผลิตและการทำการตลาดภายนอกพื้นที่ (จักรพงษ์ นวลชื่น, 2560) มีความคิดเห็นว่า ผู้นำมีการปรับตัวและพัฒนาภายใต้สถานการณ์วิถีใหม่ (New Normal) ด้วยความคิดสร้างสรรค์และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้เพื่อขับเคลื่อนนวัตกรรม ทั้งนี้ ผู้นำต้องพัฒนาทักษะในการประกอบการเพิ่มเติมเพื่อให้สามารถแข่งขันและขยายธุรกิจได้ บทบาท

ที่สำคัญของผู้นำ ได้แก่ การเสริมสร้างทักษะการประกอบการ การเป็นผู้นำเชิงสร้างสรรค์ การส่งเสริมการเรียนรู้ และการพัฒนาตนเอง การเสริมสร้างเครือข่ายและความร่วมมือและการพัฒนาศักยภาพทีมงาน

2. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ ตำแหน่ง เพศ การนับถือศาสนา อายุ ระดับการศึกษาและประสบการณ์บริหาร ไม่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ความสามารถในการประกอบการและศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญา สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนกร สิริสุคันธา พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชน โดยการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของคนในชุมชน การได้รับส่งเสริมจากภาครัฐในการอบรมเพื่อยกระดับความสามารถด้านความรู้ในการดำเนินงานเพื่อเป็นแนวทางการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้นำกลุ่มต้องวางเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาด้วยการต่อยอดภูมิปัญญาบนพื้นฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนและปรับใช้เทคโนโลยีในกระบวนการผลิต (ธนกร สิริสุคันธา, 2559) มีความคิดเห็นว่า แม้ผู้บริหารจะมีคุณลักษณะส่วนบุคคลที่หลากหลาย แต่ควรพิจารณาคุณสมบัติอื่น ๆ ที่คาดว่าจะส่งผลต่อการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มเติม เช่น การคิดเชิงกลยุทธ์ ทักษะคิดและค่านิยมส่วนบุคคล แรงจูงใจในการทำงาน ทักษะการสื่อสารและการสร้างความสัมพันธ์ ความยืดหยุ่นในการบริหารและการตัดสินใจ ความรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่น

ทั้งนี้ วิสาหกิจชุมชนที่มีระยะเวลาการดำเนินงานต่างกันไม่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม แต่ส่งผลต่อความสามารถในการประกอบการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Łukowski, W. พบว่า ผู้นำที่มีประสบการณ์สูงมีแนวโน้มที่จะบริหารนวัตกรรมได้ดีกว่าผู้นำที่มีประสบการณ์น้อย มีความสามารถในการตัดสินใจที่รวดเร็วและแม่นยำกว่า เข้าใจในตลาดและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ช่วยในการสร้างสรรค์นวัตกรรมที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ได้ดียิ่งขึ้น (Łukowski, W., 2017) มีความคิดเห็นว่า การมีภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมไม่ถูกกำหนดด้วยระยะเวลาหรือประสบการณ์ แต่ความสามารถในการประกอบการจะพัฒนาขึ้นจากประสบการณ์ระยะยาว ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนมีโอกาสพัฒนาทักษะด้านการประกอบการเพิ่มเติมผ่านการเรียนรู้และปรับตัว ซึ่งผู้บริหารที่ดำเนินงานมานานจะมีทักษะด้านการประกอบการที่มั่นคงขึ้น จึงสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในเชิงพาณิชย์หรือขยายตลาดได้

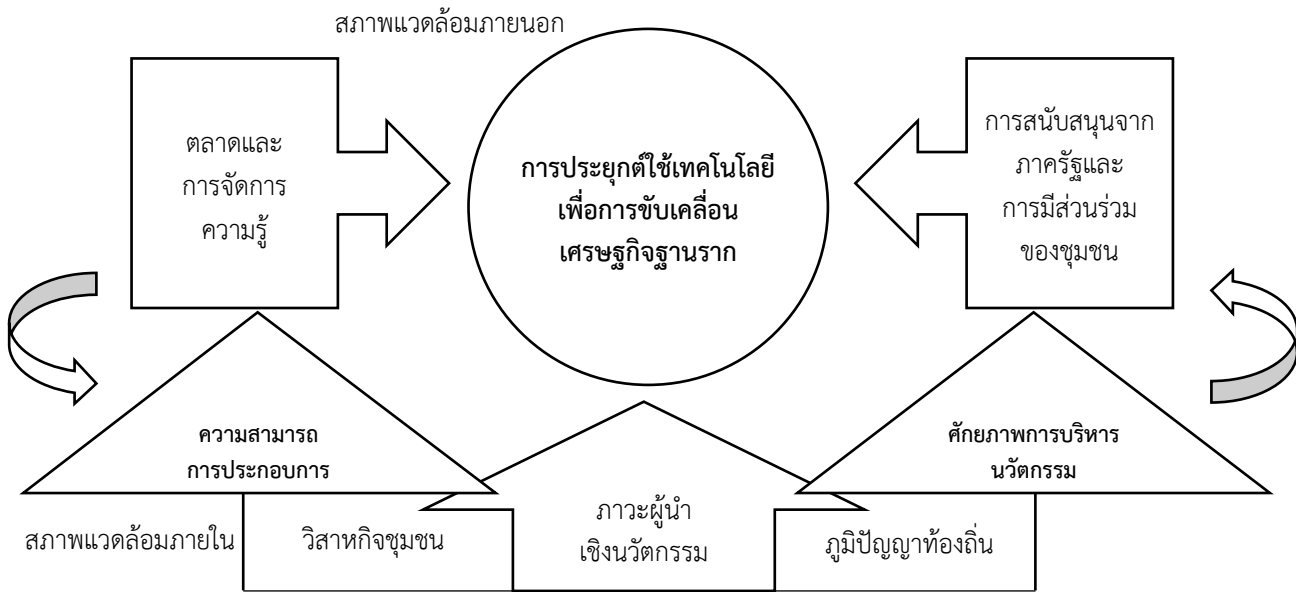
3. ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมมีความสัมพันธ์กับความสามารถในการประกอบการและศักยภาพการบริหาร นวัตกรรมจากภูมิปัญญา กล่าวคือ มีระดับภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่สูงขึ้นจะส่งผลให้ความสามารถในการประกอบการสูงขึ้นและในทางกลับกัน แต่มีขนาดน้อยหรือต่ำและส่งผลให้มีศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาสูงขึ้นและในทางกลับกัน แต่มีขนาดปานกลาง ซึ่งภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมจะส่งเสริมศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาได้มากกว่าความสามารถในการประกอบการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ บริพัทธ์ สารผล พบว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา มีความสัมพันธ์กันทางบวก ในระดับปานกลางกับประสิทธิผลการบริหารงานบุคคลของสถานศึกษา (บริพัทธ์ สารผล, 2565) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิยโชติ รอดหลง พบว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารมีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับสูงกับประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษา (ปิยโชติ รอดหลง, 2565) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัญญา พากเพียร และคณะ พบว่า ผลกระทบของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมมีผลต่อการดำเนินงาน มีสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การเลื่อมใสศรัทธา การสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ การบริหารงาน การอุปถัมภ์ค้ำชูและการมีส่วนร่วม (ธัญญา พากเพียร และคณะ, 2566) มีความคิดเห็นว่า ผู้นำที่มีนวัตกรรมสามารถช่วยให้วิสาหกิจชุมชนนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ในเชิงนวัตกรรมได้ดีขึ้น ด้วยการสร้างสรรค์แนวคิดใหม่ ๆ โดยได้รับการสนับสนุนจากผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และต้องการทักษะการจัดการภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์มาใช้ในทางปฏิบัติ อย่างมีประสิทธิภาพพร้อมกับความสามารถในการประกอบการ ทั้งนี้ การมีระดับภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมสูงไม่ส่งผลต่อความสามารถในการประกอบการที่ชัดเจน สะท้อนว่าความคิดสร้างสรรค์และการนำเสนอแนวคิดใหม่ ๆ ของผู้นำอาจยังไม่เพียงพอในการเสริมสร้างทักษะเชิงธุรกิจ เช่น การวิเคราะห์ตลาด การจัดการทรัพยากรและการเพิ่มผลผลิต เนื่องจากการประกอบการต้องอาศัยความเชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นผลกำไรและการเติบโตของธุรกิจ ซึ่งต้องการประสบการณ์ที่ต่างออกไปจากภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม

4. ตัวแบบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นำเสนอได้ดังภาพที่ 1 ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบหลัก คือ 1) สภาพแวดล้อมภายใน ได้แก่ ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ความสามารถในการประกอบการและศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญา และ 2) สภาพแวดล้อมภายนอก ได้แก่ ตลาดและการจัดการความรู้ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและการสนับสนุนจากภาครัฐและการมีส่วนร่วมของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ คณกร สว่างเจริญและคณะ พบว่า รูปแบบนวัตกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วยชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ นวัตกรรม การอนุรักษ์ ศักยภาพชุมชนและการพึ่งตนเองและผลการประเมินและทดลองใช้รูปแบบนวัตกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้พัฒนารูปแบบนวัตกรรมภูมิปัญญาด้านอาหารท้องถิ่น (คณกร สว่างเจริญและคณะ, 2566) มีความคิดเห็นว่า การเสริมสร้างศักยภาพในระดับชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองและพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างยั่งยืน เป็นการเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์และบริการในระดับชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทของนวัตกรรมที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิสาหกิจสมัยใหม่ ทั้งนี้ ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ความสามารถในการประกอบการและศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญา ช่วยส่งเสริมให้เกิดการคิดค้นผลิตภัณฑ์และบริการที่แตกต่างและมีคุณภาพ นอกจากนี้ การเชื่อมต่อกับตลาดยังเป็นช่องทางที่ทำให้ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับความนิยมในวงกว้าง การจัดการความรู้และการสนับสนุนจากภาครัฐร่วมกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแบบองค์รวม ทำให้การบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของตลาดได้เป็นอย่างดี ในภาพรวมการนำตัวแบบนี้มาใช้จะช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็ง ลดความเหลื่อมล้ำยกระดับคุณภาพชีวิตทางสังคม และเพิ่มโอกาสในการสร้างรายได้

องค์ความรู้ใหม่

ตัวแบบที่ได้มีความเหมาะสมสำหรับการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชน มีโอกาสสร้างการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทของวิสาหกิจชุมชนและขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากในชุมชน มีองค์ประกอบภายในที่ทำงานร่วมกันในการสร้างและพัฒนานวัตกรรมจากภูมิปัญญา และองค์ประกอบภายนอกเข้ามาเสริมให้การพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ จึงเป็นปัจจัยสนับสนุนและเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างความรู้ของท้องถิ่นและการปรับใช้ในบริบทที่กว้างขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้การบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสมบูรณ์และตอบสนองต่อความต้องการทางการตลาดและชุมชน ซึ่งภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมเป็นองค์ประกอบหลักของตัวแบบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถค้นพบแนวทางการดำเนินการใหม่ ๆ ใช้กระบวนการคิดเชิงสร้างสรรค์ในบริบททางนวัตกรรมเพื่อขับเคลื่อนนวัตกรรมอย่างสร้างสรรค์ วิธีแห่งภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการบริหารงาน ท่ามกลางวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นการสร้างนวัตกรรมและกระบวนการเชิงกลยุทธ์ในการนำองค์การสู่ผลผลิตขององค์การที่เป็นเลิศ การมีภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมดังกล่าว ยังไม่เพียงพอที่จะปฏิบัติงานท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีและโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน ดังนั้น ผู้นำต้องอาศัยวิสัยทัศน์และทักษะการจัดการที่ดี ปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณภาพ สร้างมูลค่าเพิ่ม ตอบสนองตลาดด้วยการเชื่อมต่อกับตลาดและการจัดการความรู้ การสนับสนุนจากภาครัฐและการมีส่วนร่วมของชุมชน การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็ง ลดความเหลื่อมล้ำและเพิ่มโอกาสส่งเสริมรายได้ของคนในชุมชน

ภาพที่ 1 ตัวแบบการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากของวิสาหกิจชุมชน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมส่งเสริมศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาได้มากกว่าความสามารถในการประกอบกร สรุปว่า ผู้นำมีการปรับตัวและพัฒนาภายใต้สถานการณ์วิถิใหม่ ด้วยการคิดสร้างสรรค์และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้เพื่อขับเคลื่อนนวัตกรรม แม้ผู้นำจะมีคุณลักษณะส่วนบุคคลที่หลากหลาย แต่การมีภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมไม่ถูกกำหนดด้วยระยะเวลาหรือประสบการณ์ แต่ความสามารถในการประกอบกรมีการพัฒนาขึ้นจากประสบการณ์ในระยะยาว จึงช่วยให้วิสาหกิจชุมชนมีโอกาสพัฒนาทักษะด้านการประกอบกรผ่านการเรียนรู้และปรับตัว สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปปรับใช้ในเชิงพาณิชย์หรือขยายตลาดได้ ส่งผลให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทของนวัตกรรมที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิสาหกิจสมัยใหม่ ข้อเสนอแนะ การวิจัยครั้งต่อไป ควรดำเนินการผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการหรือการวิจัยและพัฒนา โดยนำตัวแบบที่ได้ไปทดลองใช้ในสภาพแวดล้อมที่มีความใกล้เคียงกับสถานการณ์จริง รวบรวมข้อมูลจากผู้ใช้และวิเคราะห์ผลการทดสอบ ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมการต่อยอดและเพิ่มคุณค่าให้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน อีกทั้งควรมีการถ่ายทอดเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การใช้งาน IoT (Internet of Things) ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างศักยภาพการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาให้เกิดภูมิพลังวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับนโยบายของภาครัฐ นอกจากนี้ ควรพิจารณาปัจจัยส่วนบุคคลอื่น ๆ ที่อาจส่งผลต่อการบริหารนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้การวิจัยมีความครอบคลุมและสามารถปรับใช้ตัวแบบได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

เนื้อหาของบทความวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องตัวแบบการบริหารนวัตกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการขับเคลื่อนวิสาหกิจเศรษฐกิจฐานรากในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนวิจัยวิทยาเขตปัตตานี สัญญาเลขที่ HUM6303033S คณะผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ รวมถึงคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่นและตัวแทนสำนักส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชนกรมการพัฒนาชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กุลชลี จงเจริญ. (2561). เอกสารประกอบการสอน หน่วยที่ 12 “ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ชุติวิชา 23728 นวัตกรรม การบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ”. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- คณกร สว่างเจริญ และคณะ. (2566). รูปแบบนวัตกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในจังหวัด นครนายก. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 8(10), 663-680.
- จักรพงษ์ นวลชื่น. (2560). แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ยั่งยืนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ศึกษากรณี วิสาหกิจ ชุมชนในจังหวัดนครพนมและจังหวัดสกลนคร. ใน รายงานการวิจัย. วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2550). แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์บุ๊ค.
- ชลิตา บัณฑวงศ์ และอนุสรณ์ อุณโณ. (2557). การเมืองเรื่องเศรษฐกิจชุมชน/เศรษฐกิจพอเพียง ในจังหวัดชายแดน ภาคใต้. ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (บรรณาธิการ), ด้วยรัก: รวมบทความในโอกาสศาสตราจารย์ กิตติคุณ ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อายุ 72 ปี เล่ม 7 แนวคิดทางสังคมและการเมือง (หน้า 4 - 5). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์บุ๊ค.
- ธนกร สิริสุคันธา. (2559). การพัฒนาศักยภาพและการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วม ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง. *วารสารบัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวน สุนันทา*, 9(2), 90-106.
- ธนาคารกรุงเทพ. (2562). วิสาหกิจชุมชน ขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก. เรียกใช้เมื่อ 10 กันยายน 2567 จาก <https://www.bangkokbanksme.com/en/community-otop>.
- ธัญญา พากเพียร และคณะ. (2566). ผลกระทบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่มีผลต่อการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนใน กลุ่มจังหวัดสนุก. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 43(1), 108-121.
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2557). การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS. นนทบุรี: เอส.อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์.
- บริพัฒน์ สารผล. (2565). ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคล ของ สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุดรธานี. ใน *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาศึกษา*. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- ปิยโชติ รอดหลง. (2565). ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารกับประสิทธิภาพของโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชัยนาท. ใน *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มติชนออนไลน์. (2567). เปิดคำแถลงนโยบายรัฐบาลแพทองธารต่อรัฐสภา. เรียกใช้เมื่อ 10 กันยายน 2567 จาก https://www.matichon.co.th/politics/news_4779018.
- ระบบสารสนเทศวิสาหกิจชุมชน กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร. (2564). รายชื่อวิสาหกิจชุมชน/ เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน. เรียกใช้เมื่อ 9 กันยายน 2567 จาก <https://smce.doae.go.th/search>.
- วชิรา ไผเจริญมงคล และจิราพร เชียงชนะ. (2565). การศึกษาปัจจัยแวดล้อมที่สนับสนุนการพัฒนาของวิสาหกิจ ชุมชน. ใน รายงานการวิจัย. กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร.
- วนภัทร์ แสงแก้ว. (2564). การสร้างความมั่นคงทางอาชีพและรายได้ของวิสาหกิจชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน 6 กลุ่มในจังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาส. *Journal of Community Development Research (Humanities and Social Sciences)*, 14(3), 172-185.

- ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี และคณะ. (2555). เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ในท่ามกลาง 8 ปีของความรุนแรง. เรียกใช้เมื่อ 9 กันยายน 2567 จาก <https://deepsouthwatch.org/th/node/2871>.
- สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ และคณะ. (2553). นวัตกรรม: ความหมาย ประเภทและความสำคัญต่อการเป็นผู้ประกอบการ. วารสารบริหารธุรกิจ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 33(128), 49-64.
- สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร. (2548). วิสาหกิจชุมชน. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการเกษตร.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา. (2563). นโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2560-2562. เรียกใช้เมื่อ 7 กันยายน 2567 จาก <https://www.nsc.go.th/wp-content/uploads/2018/10/นโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้-พ.ศ.-2560-2562.pdf>.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 - 2564 และ 2565. เรียกใช้เมื่อ 7 กันยายน 2567 จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_news.php?nid=6420&filename=de.
- Becheikh, N. et al. (2006). Lesson from Innovation Empirical Studies in the Manufacturing Sectors: A Systematic Review of the Literature form 1993 - 2003. *Technovation*, 26(5-6), 644-664.
- Clark, P. A. & Staunton, N. (2005). Understanding innovation in small and medium-sized enterprises: a process manifest. *Technovation*, 25(10), 1,119-1,127.
- Coad, A. & Rao, R. (2008). Innovation and Firm Growth in High-Tech Sectors: A Quantile Regression Approach. *Research Policy*, 37(4), 633-648.
- Łukowski, W. (2017). The impact of leadership styles on innovation management. *Marketing of Scientific and Research Organizations*, 24(2), 105-136.
- Small Business Service. (2001). Small and Medium-Sized Enterprise (SME) Statistics for the UK. Washington, D.C.: Small Business Service.
- Yamane, T. (1967). *Statistics: An Introductory Analysis*. (2nd ed.). New York: Harper and Row.